MEVLÂNÂ'NIN İNCİLERİ
(Rubâîler)

Farsça asıllarından çeviren:
Ahmet Kırca

ÖTÜKEN

AHMET KIRCA: 18 Şubat 1936'da Suşehri'nde doğdu. Suşehri Cumhuriyet İlkokulu'nda ilkokulu; Şebinkarahisar, Tirebolu ve Sivas'ta ortaokulu; Sivas 4 Eylül ve Kastamonu Abdurrahman Paşa Liselerinde liseyi okudu ve 1957'de Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi'nden mezun oldu.

Millî Savunma Bakanlığı adına okuduğu Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ni 1961'de bitirerek Teğmen rütbesiyle Türk Silâhlı Kuvvetleri'ne katıldı. Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı karargâh ve kuruluşlarda çeşitli görevlerde bulundu. Kuleli ve Işıklar Askerî Liselerinde öğretmenlik, Silâhlı Kuvvetler Dil Okulu'nda Farsça öğretmenliği yaptı.

1983 yılında kendi isteğiyle ve Albay rütbesiyle emekliye ayrıldı.

Hayyâm'ın rubaîlerini Farsça asıllarından olağanüstü bir dikkat ve özenle manzum olarak çevirdi. 2006'da Ötüken'den yayınlanan *Ömer Hayyâm Rubaîleri* takdirle karşılanıp defalarca basıldı ve basılmaktadır.

İçindekiler

Önsöz / 9

- I -
Bizde Tek Sır Var: Lâ İlâhe İllâllah / 19

- II -
Her Şeyde O Var / 23

- III -
Rabbine Dön! / 37

- IV -
O Sizinledir / 43

- V -
Aşk Geldi / 47

- VI -
Biz Aşkın Âşığıyız / 59

- VII -
Dinlersen Bir Öğüt Vereyim Sana / 75

- VIII -
Söyleyene Değil, Söyletene Bak! / 95

- IX -
Yaratılmışların En Güzeli / 99

- X -
İnsan / 103

- XI -
Bulut Gibi Gelmiştik, Yel Gibi Gittik / 107

- XII -
Cahil Hoca / 111

- XIII -
Dedim, Dedi / 115

- XIV -
Nefis (Nefs) / 119

- XV -
Gel, Yine Gel! / 123

- XVI -
Bir Senin Kapın Açık / 127

Önsöz

MEVLÂNÂ.. Ganj'dan Boğaziçi kıyılarına, oradan bütün dünyaya uzanan bir gönül eli.. Evrensel bir ışık..

XV'inci yüzyılda yaşayan İranlı büyük şair Molla Câmi, Mevlânâ için: *"Peygamber de ildir ama kitabı vardır."* demişti. Sözü edilen kitap *Mesnevî*'dir.

Alman doğubilimci ve tarihçi Hammer şöyle diyor:

"Mevlânâ dinlerin dı zorluklarından, dünyevî bütün olaylardan sıyrılarak çok üstün ve sonsuz olan varlı ı bulmu , en yüksek manevî zevk ve hazzın kanatları ile di er airlerin ula amadıkları makamlara yükselmi tir."

1958'de, Papa XXIII'üncü Jean şöyle diyordu:

"*Katolik dünyası adına Mevlânâ'nın anısı önünde saygıyla e iliyorum."*

*

* *

Mesnevî'yi okuyarak Mevlânâ'yı tanımaya başladığım yıllarda hep öğütler veren bir dede ile birlikte olduğum düşüncesinde idim. Ak sakallı ve başı külâhlı bu dede, Şeb-i Arus törenlerinde durmadan dönen bir derviş olur ve ona olan hayranlığımı daha da arttırırdı.

Ama onun *Dîvân-ı Kebîr* isimli eserini görüp okumaya başladığım gün başka bir Mevlânâ ile tanıştım; sevgi denizi Mevlânâ ile. 50.000 beyitlik bir şiir anıtı olan *Dîvân-ı Kebîr*'deki rubâîler ise tek kelimeyle muhteşemdi. Bu rubâîleri çevirmeye başladım ve elinizdeki kitap meydana geldi.

*
* *

Mevlânâ ile ilgili olarak yayımlanan eserlerin çoğunda onu anlatan bir önsöz vardır. Bunlarda doğru ve açık olarak anlatılmayan başlıca konu, başta Şems olmak üzere dostluk kurduğu kimselerle olan ilişkisidir. Bu ilişki, doğru anlatılmaması nedeniyle bazı çevrelerce yanlış yorumlanmakta ve böylece büyük düşünür yıpratılmaktadır. Örneğin bu önsözlerin hemen hepsinde onun iki defa evlendiği, çoluk-çocuk sahibi olduğu ve bir aile hayatının bulunduğunu anlatan bilgiler yoktur. Konu ile ilgili olarak son yıllarda "Roman" adı altında yazılmış olan abuk-subuk şeyler ile yeterli bir inceleme yapılmadan hazırlanan ve genelde önyargılı olan diğer yayınlar ise sorunu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Bu nedenle onun hayatı ile ilgili bir bölümü burada yazmayı uygun buldum.

*
* *

Mevlânâ, 1207'de bugün Afganistan'da bulunan Belh'te doğdu.

Asıl adı Muhammed, mahlası (ikinci adı) Celâleddin'dir. *Mesnevî* şerhlerinin bazılarında "Hüdavendigâr" diye de anılır. Genelde "efendimiz" anlamına gelen "Mevlânâ", yaşamının büyük

bölümünü o zamanlar Rum ülkesi olarak bilinen Anadolu'da geçirdiği için de "Mevlânâ Celâleddin-i Rumî" veya "Rumî" adlarıyla anılmıştır.

Babası Hüseyin Hatibî oğlu Muhammed'dir. Bahaüddin Veled olarak bilinmektedir. Bahaüddin Veled, bilgideki üstünlüğünden dolayı Sultanu'l-ulemâ (Bilginler Sultanı) diye anılıyordu.

Sultanu'l-ulemâ, bölgeye egemen olan Harezmşah'la olan fikir ayrılığı nedeniyle Belh'ten ayrılmaya karar verir. Ailesi, yakınları ve bazı müridleriyle Belh'ten yola çıkan Sultanu'l-ulemâ, İran'daki Nişabur'a, oradan Bağdat'a gelir. Bağdat'tan Hac için Mekke ve Medine'ye gider. Hac dönüşü Kudüs, Şam ve Halep yoluyla Anadolu'ya gelir. Erzincan'daki Mengücekoğulları'nın başında bulunan Fahrüddin Behramşah ve eşi İsmetî Hatun, Sultanu'l-ulemâ'yı Erzincan yakınlarındaki Akşehir'de (bugünkü Suşehri) karşılarlar (1221-1222.) Fahrüddin Behramşah, Sultanu'l-ulemâ'ya, Suşehri yakınlarındaki Akşar köyü bölgesinde ikamet için yer verir. Sultanu'l-ulemâ'nın Erzincan Akşehiri'nde (Suşehri'nde) en az bir yıl kaldığı ve burada bir medrese kurarak eğitim verdiği hakkında bilgiler vardır.

Erzincan Akşehiri'nden ayrılarak Karaman'a (Lârende'ye) gelen Sultanu'l-ulemâ, Emir Musa Bey tarafından büyük ilgiyle karşılanır. Sultanu'l-ulemâ'nın oğlu Muhammed Celâleddin, Karaman'da Semerkant'tan gelen ailelerden Şerefüddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlenir (1225.)

Yedi yıl Karaman'da kalan Sultanu'l-ulemâ, Konya'da bulunan Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından Konya'ya davet edilir. Bu daveti kabul eden Sultanu'l-ulemâ, Konya'ya gelir (1229.) Sultanu'l-ulemâ, Konya'ya gelişinden iki yıl sonra vefat eder (1231.)

Babasını kaybeden Muhammed Celâleddin, onun yerine geçer ve babası zamanında kurulmuş olan medresede ders vermeye başlar. Bu sırada babasının öğrencilerinden Seyyid Burhaneddin Tirmizî, İran'dan Konya'ya gelir ve dost olurlar.

Muhammed Celâleddin, 1244'te İran'dan Konya'ya gelen Şems-i Tebrizî (Tebrizli Şems) ile tanışır ve dost olurlar. Mevlânâ ile olan dostluğunun Konya halkı tarafından yanlış yorumlanmasına üzülen Şems, Konya'dan habersiz olarak ayrılır ve Şam'a gider. Şems'in ayrılmasından büyük üzüntü duyan Mevlânâ, büyük oğlu Sultan Veled'i Şam'a gönderir ve Şems ayrılışından iki ay sonra Konya'ya döner.

Şems, 1247'de tekrar kaybolur ve bir daha ortaya çıkmaz. Yaygın söylentiye göre Şems, aralarında Mevlânâ'nın küçük oğlu Alâeddin'in de bulunduğu bir grup tarafından öldürülmüştür.

Mevlânâ, Şems'in ortadan kaybolmasından sonra Konyalı kuyumcu Selâhaddin Zerkûbî ile tanışır ve onunla dostluk kurar. Ümmî (hiç okumamış) olan ancak bilgili bir kişi olan Selâhaddin Zerkûbî, 1258'de vefat etmiştir.

Mevlânâ'nın son gönül dostu Çelebi Hüsâmeddin'dir. Mevlânâ, büyük eseri 25.618 beyitlik *Mesnevî*'nin ilk 18 beytini kendi eliyle yazmış, kalanını söyleyerek Çelebi Hüsâmeddin'e yazdırmış ve *Mesnevî* böylece tamamlanmıştır.

Mevlânâ, 17 Aralık 1273'de, 66 yaşında iken Konya'da ölmüş ve orada bugün babası ve Selâhaddin Zerkûbî ile birlikte yattığı türbeye defnedilmiştir.

Mevlânâ'nın ilk eşi olan Gevher Hatun, Konya'da genç yaşta ölmüştür. Mevlânâ'nın Gevher Hatun'dan büyüğü Sultan Veled, küçüğü Alâeddin olmak üzere iki oğlu olmuştur. Mevlânâ, Gevher Hatun'dan sonra bir oğlu olan Kira isimli Türk asıllı dul bir

kadınla evlenmiş, Kira'dan bir oğlu ve bir kızı olmuştur. Oğlu Emir Muzafferüddin Âlim Çelebi, kızı Melike Hatun'dur.

Şems ile birlikte bulunduğu yıllarda Mevlânâ Kira ile, Şems de Mevlânâ'nın evlâtlığı Kimya ile evli idi.

*
* *

Mevlânâ'nın *Mesnevî, Dîvân-ı Kebîr, Fîhi Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb'a* ve *Mektûbât* olmak üzere beş eseri bulunmaktadır.

Dîvân-ı Kebîr, Mevlânâ'nın içerisinde gazel, kasîde, tercî, mülemmâ ve rubâîler bulunan büyük dîvânıdır. Çevirimizde yer alan rubâîler, *Dîvân-ı Kebîr*'den alınmıştır. Bu rubâîlerin alındığı iki kaynak şunlardır:

1. Veled Çelebi (Veled İzbudak) tarafından Konya Mevlevî Müzesi'ndeki nüshadan alınarak 1896'da İstanbul'da İranlılara ait Ahter matbaasında bastırılan *Rubâîyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* isimli eser. Bu eserde bulunan 1644 rubâî, M. Nuri Gencosman tarafından 1986'da düz yazı olarak çevrilmiş ve yayımlanmıştır. [1]

2. Tahran Üniversitesi profesörlerinden Firûzanfer tarafından 1957'de İran'da bastırılarak yayımlanan *Dîvân-ı Kebîr*.

*
* *

1896'da Veled Çelebi (İzbudak) tarafından rubâîlerin asıl metinlerinin yayınlanmasından sonra Türkçe'ye çok sayıda düz yazı çeviri yapıldı; 1932'de Hasan Âli Yücel, 1939 ve 1944'de Asaf

[1] M. Nuri Gencosman, *Mevlânâ'nın Rubâîleri,* M. Eğitim Basımevi, İst. 1986

Hâlet Çelebi, 1945 ve 1963'de Abdülbâki Gölpınarlı (Gölpınarlı'nın Konya Mevlevî Müzesindeki *Dîvân-ı Kebîr* nüshasından alarak çevirdiği 1765 rubâî, 1964'de bir kitap halinde yeniden yayımlanmıştır),[2] 1986'da M. Nuri Gencosman, 1990 ve 2004'te Şefik Can rubâîlerin düz yazı çevirilerini yayımladılar.

Şiir olarak yapılan çevirilerde dikkati çeken bir özellik, genelde az sayıda rubâînin çevrilmiş olmasıdır; şiir olarak Hüseyin Rıfat 58, M. Nuri Gencosman 128, Fevzi Halıcı 111, Hamza Tanyaş 220, Talât S. Halman 183, Ahmet Metin Şahin 2217 rubâî çevirdiler. Şiir olarak az sayıda rubâînin çevrilmiş olmasını, şiir çevirmedeki zorluklara ve *Mesnevî*'ye gösterilen ilginin Mevlânâ'nın diğer şiirlerini gölgelemiş olmasına bağlıyorum.

Şiir olarak yapılan rubâî çevirilerinde dikkati çeken diğer bir özellik, bu çevirilerden çoğunun aruz kalıpları kullanılarak yapılmasıdır; Hüseyin Rıfat, M. Nuri Gencosman, Fevzi Halıcı (Halıcı'nın bazı rubâîleri hece veznindedir), Hamza Tanyaş, Talât S. Halman ve Ahmet Metin Şahin rubâîleri aruzla çevirdiler.

Bence, aruz kalıpları, eski edebiyatımızı öğrenmek için vardır ve Yahya Kemal Beyatlı ile birlikte aruz ölmüştür. Başka bir dilde aruz kalıpları ile yazılmış bir şiiri Türkçe'de aynı kalıbın içine sokmak, o şiirin eksik ve yarım-yamalak olmasından başka bir işe yaramaz. Ayrıca şiirimizin XXI'nci Yüzyılda ulaştığı aşamadan sonra aruzla yazıp söylemek niye?

*

* *

Çeşitli kaynaklarda yer alan 2000'i aşkın rubâînin tümü Mevlânâ'nın değildir. Ömer Hayyâm'da olduğu gibi Mevlânâ'ya

[2] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Rubâîler*, Remzi Kitabevi, İst. 1964

ait olmayan çok sayıda rubâî bu kaynaklara dâhil edilmiştir. Ayrıca birçok rubâî, bazen bir dize bazen de bir-iki kelime farkıyla mükerrerdir (ikinci defa yazılmıştır.) Hem bu konuda yanılgıya düşmemek hem de günümüz insanına bir mesaj vermekten uzak rubâîleri ayıklamak amacıyla bir seçme yaptım ve görüleceği gibi yalnızca 210 Rubâîyi çevirdim. Bu seçme sonucunda rubâîlerin en güzellerini, Mevlânâ'ya en yakışanlarını bulduğuma inanmam nedeniyle yaptığım çalışmaya '**Mevlânâ'nın ncileri'** dedim.

*

* *

Rubâî, İran edebiyatının edebiyat dünyasına kazandırdığı bir şiir tarzıdır (biçim, söyleyiş şeklidir.) Bu tarzın yaratıcısı İranlı Rovdegî (öl. 1040) olmakla birlikte rubâî, Ömer Hayyâm'la (öl. 1121-1122) doruğa ulaşmış ve vazgeçilmez bir şiir söyleyiş şekli olmuştur.

Türkçe karşılığı "dörtlük" olan rubâî, adından da anlaşılacağı üzere dört dizeden oluşan bir şiir söyleyiş şeklidir. Belli aruz kalıpları ile yazılan rubâînin kendisine özgü bir dış ve iç yapısı vardır. Dış yapı olarak rubâîde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklıdır. Dört dize birden de uyaklı olabilir. Önemli olan iç yapı ise "anlatılmak istenilenin en kısa yoldan ve bir mesaj verecek şekilde söylenmesi" olarak özetlenebilir.

Rubâî, Ömer Hayyâm'dan sonra büyük ilgi görmüş, hemen her şair rubâî söylemiş, Mevlânâ'nın da katıldığı bu ilgi zamanımıza kadar sürmüştür. Ancak Yahya Kemal Beyatlı' dan sonra bu tarzda yazılan şiirler, "rubâîcikler" olmaktan ileri gidememiştir. Çünkü bunların hemen hepsi bir mesaj vermekten uzak olan ve güncel konuları işleyen şiirlerdir. Örneğin devlet adamları, kuruluşlar, şahıslar, özel günler (anma, kutlama, doğum, ölüm

günleri) bu rubâîciklere konu olmuş ve gülünç şeyler ortaya çıkmıştır.

*
* *

Mevlânâ'nın rubâîlerini çevirirken en çok zorlandığım konu "sözcükler" oldu. Türkçemizdeki yeni sözcükleri kullanmayı yeğlemekle birlikte zaman zaman eski sözcükleri de kullandım. Çünkü bugün kullandığımız dilde tam karşılıklarının olmaması nedeniyle tek bir Türkçe sözcükle karşılanması olanak dışı olan Farsça sözcükler vardı. Bunların birden fazla Türkçe sözcük kullanılarak karşılanması ise dizelerin gereğinden fazla uzamasına yol açabileceği nedeniyle uygun değildi. Kullandığım bu sözcüklerden açıklamayı gerektirecek kadar eski ve karmaşık olanları alt yazılarla açıkladım. Birkaç dizeyi, anlatılmak istenileni tam olarak vurgulayabilmek için asıl metinden az-çok farklı şekilde çevirdim. Bunu yaparken hep bütünlükten yana oldum ve Mevlânâ'nın özüne aykırı bir söz söylememeye özen gösterdim.

*
* *

Büyük Dîvân Şairi Şeyh Galip, Mevlânâ için: *"Kendi yolunda yürüyen halk airlerine her yönden üstün olan Mevlânâ'ya* 'Anadolu'nun Peygamberi' *denilse yeridir."* demişti. Bugün Anadolu'da yaşayan bizler, Peygamber diye nitelendirilebilecek kadar üstün olan bir kişinin mesajlarına kulak vermeyi bırakıp şeyhlerin, tarikat ağalarının, din sömürücülerinin peşinde koşuyor, başka yollar arıyoruz. Bunu ifade ettiğim için "Mevlevîlik" diye bilinen tarikatın taraftarı olduğum sanılmasın! Tarikatlara, mezheplere sonuna kadar karşıyım ve Mevlânâ'nın Hakk'a akıl yolu ile değil, gönül

yolu ile varılacağını bildirmekten başka bir yol göstermediği düşüncesindeyim.

Ne mutlu Mevlânâ'yı olduğu gibi anlayabilenlere!

Ahmet KIRCA

1 Ocak 2010
Kadıköy, İstanbul